

TƏŞKİLATIN ÖDƏMƏ QABİLİYYƏTİ VƏ LİKVIDLİK GÖSTƏRİCİLƏRİNİN İQTİSADI İNTERPRETASIYASI

Gülənə İsayeva

Azərbaycan Universiteti, Bakı, Azərbaycan

e-mail: isayevagulana@mail.ru

Xülasə. Müəssisənin maliyyə vəziyyətinin qiymətləndirilməsində onun ödəmə qabiliyyətinin və likvidliyinin diaqnostikası mühüm yer tutur. Ona görə də onların təhlilinə və hesabatlarda əks olunmasına kompleks şəkildə yanaşılmalıdır. Təqdim olunan məqalədə müəssisənin ödəmə qabiliyyəti və likvidliyinin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri haqda nəticələr öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: maliyyə vəziyyəti, ödəmə qabiliyyəti, maliyyə sabitliyi, likvidlik.

ECONOMIC INTERPRETATION OF THE SOLVENCY AND LIQUIDITY INDICATORS OF THE ORGANIZATION

Gulana Isayeva

Azerbaijan University, Baku, Azerbaijan

Abstract. Diagnostics of its solvency and liquidity plays an important role in the assessment of the financial situation of the enterprise. Therefore, their analysis and reflection in reports should be approached comprehensively. In the paper the conclusions about the direction of improving the solvency and liquidity management of the enterprise are reflected.

Keywords: financial condition, solvency, financial stability, liquidity.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ И ЛИКВИДНОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ

Гульяна Исаева

Университет Азербайджан, Баку, Азербайджан

Резюме. Диагностика его платежеспособности и ликвидности играет важную роль в оценке финансового положения предприятия. Поэтому к их анализу и отражению в отчетах следует подходить комплексно. В статье отражены вы-воды о направлениях совершенствования управления платежеспособностью и ликвидностью предприятия.

Ключевые слова: финансовое состояние, платежеспособность, финансовая устойчивость, ликвидность.

1. Giriş

Təşkilatın maliyyə vəziyyətinin obyektiv qiymətləndirilməsi üçün onun maliyyə-təsərrüfat göstəricilərinin səviyyə və dinamikasını təhlil etmək lazımdır. Nəzəri mənbələrdə bu məqsədlə bir çox göstəricilərin seçilməsi nəzərdə tutulsa da əsas diqqət ödəmə qabiliyyəti və likvidlik göstəricilərinə yönəldilir. Maliyyə vəziyyətinin real təsvirini verən eyniadlı əmsallarının və onların haesablanılması metodlarının seçilməsi tədqiqatçıdan geniş nəzəri biliklər, praktiki yanaşmalar və bacarıqlar, eləcə də təcrübə tələb edir. Belə hesab edilir ki, araşdırmanın konkret müəssisənin nümunəsində aparılması daha məqsədəuyğundur.

Ona görə də təqdim olunan elmi məqalədə praktiki təhlil və hesablamaların “Azərbaycan Sənaye Korporasiyası” ASC-nin məlumatları əsasında aparılmışdır. Bundan əlavə

İqtisadi təhlil və audit sahəsində tanınmış yerli və xarici alimlərin əsərlərində özünə yer almış müasir yanaşmalardan istifadə edilmişdir.

2. Təsərrüfat subyektlərinin uçot-analitik təminat sisteminin əsasları

İqtisadi subyektin fəaliyyəti mürəkkəb sistem olmaqla göstəricilərdə özünü əks etdirir və özünün maliyyə potensialının saxlanmasına, əksər hallarda, artırılmasına fokuslanmışdır. İdarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi məqsədi ilə müəyyən iqtisadi alətlərdən istifadə edən peşəkar rəhbərlik sistemin dəqiq işləməsini təmin edir. İdarəetmə prosesi funksiyalarının və komponentlərinin çox mürəkkəbliyi fərqlənir. İdarəetmə konsepsiyası planlaşdırma, tənzimləmə, stimullaşdırma və nəzarət funksiyalarının həyata keçirir. Sözügedən funksiyalar, bir qayda olaraq, idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi vasitəsi ilə həyata keçirilir ki, onlar vaxtında qəbul edilməli və əsaslı olmalıdır. İdarəetmə qərarlarının əsaslı olması isə, müəssisənin iqtisadi potensialının vaxtında və yüksək keyfiyyətli təhlilinin aparılmasını təmin edir [2, s.12].

Xüsusi olaraq qeyd edilməlidir ki, təsərrüfat subyektlərinin uçot-analitik təminat sistemi onların likvidliyinin və ödəməqabiliyyətinin qiymətləndirilməsində mühüm rol oynayır. Əlbəttə, müasir iqtisadi ədəbiyyatlarda “uçot-analitik təminat” anlayışı müxtəlif formada interpretasiya olunur. Belə ki, bəzi iqtisadçılar “uçot-analitik təminat” anlayışını zəruri idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi məqsədi ilə informasiyaların toplanması kimi səciyyələndirirlər [3; 4; 5], daha doğrusu, həmin müəlliflər bu anlayışını idarəetmə uçotu ilə eyniləşdirirlər. Belə ki, bəzi müəlliflər uçot-analitik təminatı planlaşdırma və bölmələrin fəaliyyətinə nəzarət, əldə edilmiş nəticələrin ölçülməsi, təhlili və qiymətləndirilməsi məqsədi ilə rəhbərliyin istifadə etdiyi maliyyə və qeyri maliyyə informasiyalarının toplanması, işlənməsi və ötürülməsi sistemi kimi səciyyələndirirlər [3]. Burada müəlliflər əsas diqqəti menecment funksiyasının yerinə yetirilməsi üçün bütün növ informasiyaların sistemli təqdim edilməsinə istiqamətləndirirlər.

Digər mütəxəssislər isə bu fikirlərlə razılaşsalar da informasiyaların əldə edilməsinə sistemli yanaşmaya deyil, təsərrüfat subyektlərinin istehsal fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi və nəzarət məqsədi ilə “ilkin informasiya mənbələrindən başlayaraq formalaşdırılmış analitik məlumatların növbəti işlənməsi prosedurlarına qədər giriş məlumatlarının toplanması üzrə” hərəkət alqoritmlərinə əksent edirlər [4]. Uçot-analitik təminatı yalnız istehsal fəaliyyəti ilə əlaqələndirilmək düzgün hesab edilə bilməz, o, bütövlükdə təsərrüfat subyekti üzrə nəzərdən keçirilməlidir. Fikrimizcə, uçot-analitik təminatda plan informasiyasından istifadənin vurğulanmaması bu tərifi çatışmazlığınə səciyyələndirir.

Bəzi müəlliflərin fikirlərində sözügedən anlayışın müəyyən edilməsi zamanı əsas əksent zəruri kəsikdə idarəetmə və mühasibat hesabatının tərtib edilməsi məqsədi ilə uçot informasiyalarının qruplaşdırılması da daxil olmaqla məlumatların sistemli toplanmasına fokuslanmışdır [5]. Onlar idarəetmə məqsədləri üçün informasiyaların nizamlanması və hesabatın tərtib

edilməsinin zəruriliyinə xüsusi diqqət verilməsini vurğulayırlar ki, fikrimizcə, bunlar mühüm əhəmiyyət daşıyır.

İdarəetmənin uçot-analitik təminatı ilə əlaqədar digər yanaşmada o, mühasibat uşotu, planlaşdırma, nəzarət və zəruri analitik kəsiklərdə təsərrüfat subyektlərinin gəlirlərinin, xərclərinin və təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinin təhlili, uzunmüddətli və qısamüddətli perspektivə onun maliyyə nəticələrinin optimallaşdırılması məqsədi ilə müxtəlif idarəetmə qərarlarının operativ qəbul edilməsi sistemi kimi səciyyələndirilir [4; 6]. Fikrimizcə, bu yanaşmada da çatışmazlıq həmin anlayışın istehsal sferasına aid edilməsidir.

Beləliklə, idarəetmənin uçot-analitik təminatı haqda yuxarıda qeyd olunan fikirləri ümumiləşdirərək belə bir fikir formalaşdırmaq olar ki, uçot-analitik təminat dedikdə idarəetmə prosesinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi məqsədi ilə mühasibat uçotunun və analitik işlərin təşkili başa düşülür.

Təsərrüfat subyektlərinin likvidliyinin və ödəmə qabiliyyətinin təhlili və analitik qiymətləndirilməsi məsələlərinin aktuallığı onunla səciyyələnir ki, müəssisə bazar iqtisadiyyatında əsas və mühüm həlqədir. Hazırda ödəmə qabiliyyəti göstəricilərinin tədqiqi, təhlili və maliyyə tənzimlənməsi müəssisə üçün çox vacibdir. Belə ki, iqtisadi inkişafa, ödəmə qabiliyyətinə malik olmayan müəssisələr əksər hallarda səmərəli fəaliyyət göstərə bilmir, nəticə etibarlı ilə mənfəətdən səmərəli istifadə olunmur, özünün pul vəsaitlərinin səmərəli yerləşdirilməsini təmin edə bilmir.

Bəzi mütəxəssislərin fikrincə, təşkilatın ödəmə qabiliyyəti xəbərdaredici göstərici olmaqla, onun maliyyə vəziyyətini səciyyələndirir. Onlar, ödəməqabiliyyəti anlayışını təsərrüfat müqavilələrinin şərtlərinə müvafiq olaraq malgöndərənlərin ödəniş tələblərinin vaxtında yerinə yetirilməsi, kreditləri qaytarmaq, heyətin əmək haqqını ödəmək, büdcəyə və qeyri büdcə fondlarına ödəmələri həyata keçirmək bacarığı kimi xarakterizə edirlər [1; 7].

3. Təşkilatın maliyyə vəziyyətinin təhlilinin praktiki nümunəsi

Likvidlik və ödəmə qabiliyyəti göstəricilərini nəzərə keçirməklə “Azərbaycan Sənaye Korporasiyası” ASC-nin konkret məlumatları əsasında onların cəmiyyətin maliyyə vəziyyətinə təsirini qiymətləndirək (cədvəl 1). Öncə qeyd etmək lazımdır ki, “Azərbaycan Sənaye Korporasiyası” ASC 2017-ci ildə yaradılmışdır (AR Prezidentinin 6 noyabr 2017-ci il fərmanı) və o, 100% AR-na (“Hökumət”) məxsusdur. 31 dekabr 2021-ci il tarixinə cəmiyyətin tərkibinə aşağıdakı törəmə müəssisələr- “Azəraluminium” MMC, “Azərpambıq Aqrar Sənaye Kompleksi” MMC, “ASK Şüşə” MMC, “ASK Tütün” MMC, “ASK Ayaqqabı Fabriki” MMC, “Azəripək” MMC, “ASK Şəki Şərab” MMC, “ASK İzolit” MMC, “ASK Tekstil” MMC, “ASK Poliqrafiya” MMC, “ASK İnşaat” MMC, “ASK Xidmət” MMC, “ASK Turizm” MMC, “ASK Şəki Kərpic” MMC, “ASK Securiti” MMC, “ASK Əmlak” MMC, “ASK Şəki SES” MMC və “Göyəzən” ASC daxildir. Göründüyü kimi, cəmiyyətin fəaliyyəti dövlət əmlakının idarə olunmasının səmərəliliyinin yüksəldilməsinə, törəmə müəssisələr arasında

səmərəli kooperativ əlaqələrin qurulma-sına, eləcə də sənaye məhsulları istehsalının və qeyri neft sektorunun idaha da inkişaf etdiril-məsinə fokuslanmışdır.

Cədvəl 1. “Azərbaycan Sənaye Korporası” ASC-nin əsas iqtisadi göstəricilərinin dinamikası

Göstəricilər	2019	2020			2021		
		Məbləğ, min man	Mütləq kənarlaşma, min man	Artım sürəti, %	Məbləğ, min man.	Mütləq kənarlaşma, min man.	Artım sürəti, %
Satışdan pul gəliri, min man.	203197	278040	74843	136,8	429156	151116	154,3
Satışın maya dəyəri, min man.	179812	255891	76079	142,3	330934	75043	129,3
Satışdan mənfəət, min man	23385	22149	-1236	94,7	98222	76073	443,4
Xalis mənfəət, min man.	2222	(3488)	-	-	44099	-	-
Dövriyyə vəsaitlərinin orta illik dəyəri, min man.	116467	258393	141926	221,8	344014	85621	133,1
Dövriyyə vəsaitlərinin dövretmə sürəti.	1,74	1,08	- 0,66	62,1	1,25	0,17	115,7
Rentabellik, %	11,51	7,97	- 3,54	69,2	22,89	14,92	2,3 dəfə

1-ci cədvəlin məlumatlarından göründüyü kimi, “Azərbaycan Sənaye Korporası” ASC maliyyə sabitliyinə malikdir. Belə ki, 2020-ci təsərrüfat ilində 3488 min manat zərər əldə edildiyi halda 2021-ci ildə xalis mənfəətin həcmi 44099 min manat təşkil etmişdir. Bu, ilk növbədə, maya dəyəri ilə münasibətdə pul gəlirinin artım sürəti ilə əlaqədardır. Belə ki, 2020-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə pul gəlirinin artım sürəti 154,3%, maya dəyərinin artım sürəti isə 129,3% təşkil etmişdir. Maya dəyərinin azalmasına gəldikdə isə vurğulamaq lazımdır ki, bu azalma, səhmdar cəmiyyəti tərəfindən əldə edilən material partiyalarının həcmnin artımı və aşağı qiymət təklif edən malgöndərənlərin seçilməsi ilə əlaqədardır.

2021-ci ildə dövriyyə vəsaitlərinin dövretmə sürətinin 2020-ci ilin müvafiq göstəricisindən yüksək olması istifadə olunan dövriyyə kapitalının bərpa edilməsi məqsədi ilə əlavə vəsaitə olan tələbatın azalmasını xarakterizə edir. Eyni zamanda, satışın səmərəliliyini səciyyələndirən rentabellik göstəricisi üzrə də artım müşahidə olunmuşdur: 2021-ci ildə satışın rentabelliği 2019-cu və 2020-ci ilin müvafiq göstəricisindən müvafiq olaraq 98,8 % və 2,3 dəfə yüksək olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, mühasibat balansının likvidliyini qiymətləndirmək məqsədi ilə onun aktiv və passivlərini müvafiq meyarlar üzrə – aktivləri onların likvidlik dərəcəsinin azalması, passivləri isə onların təciliyyəsinin azalmasına görə qruplaşdıraraq müqayisə etmək lazımdır. Materiallarından istifadə olunan cəmiyyətin təmsalında qiymətləndirmənin metodikasını nəzərdən keçirək (cədvəl 2).

Cədvəl 2. “Azərbaycan Sənaye Korporasiyası” ASC-nin aktivlərinin və passivlərinin qruplaşdırılması

Aktiv	İlin əvvəlinə	İlin sonuna	Passiv	İlin əvvəlinə	İlin sonuna	Ödəmə qalıqları və ya artıqlıq	
						Dövrün əvvəlinə	Dövrün sonuna
1.Yüksək likvid aktivlər (A1)	30065	104051	1.Ən təcili öhdəliklər (P1)	56800	57785	-15047	46266
2.Tez realizə olunan aktivlər (A2)	28301	31452	2.Qısamüddətli öhdəliklər (P2)	23195	5517	5106	28635
3.Ləng realizə edilən aktivlər (A3)	200027	208511	3.Uzunmüddətli öhdəliklər (P3)	22044	26152	177983	182359
4.Çətin realizə olunan aktivlər (A4)	1203154	1163114	4.Daimi passivlər (P4)	1359508	1417674	-156354	-254560
Balansın valyutası	1461547	1507128	Balansın valyutası	1461547	1507128		

2-ci cədvəlin məlumatlarına əsasən demək olar ki, dövrün əvvəlinə cəmiyyətin ən yüksək aktivləri hesabına onun təcili öhdəliklərinin örtülməsi imkanı olmasa da, dövrün sonuna vəziyyət dəyişmiş, daha doğrusu, yüksək likvid aktivlərin artması hesabına bu imkan əldə edilmişdir ($IA \geq IP$). Hesablamalar göstərir ki, həm dövrün əvvəlinə, həmçinin də dövrün sonuna tez realizə oluna bilinən aktivlər hesabına qısamüddətli ödəlikləri, ləng realizə olunan aktivlər hesabına isə uzunmüddətli öhdəlikləri örtmək mümkündür ($IIA \geq IIP$, $IIIA \geq IIIP$). Çətin realizə olunan aktivlərinin həcmnin xüsusi kapitalın həcmindən az olması ($IVA \leq IVP$) onu səciyyələndirir ki, cəmiyyət xüsusi kapitalı dövriyyə vəsaitlərinin tamamlanması üçün kifayət edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, müəssisənin ödəmə qabiliyyətinin qiymətləndirilməsi üçün mütləq likvidlik əmsalından (pul vəsaitləri və onların ekvivalentlərinin cari öhdəliklərə nisbəti), aralıq likvidlik əmsalından (pul vəsaitləri və onların ekvivalentlərinin, qısamüddətli debitor borclarının cəminin cari öhdəliklərə nisbəti) və cari (ümumi) likvidlik əmsalından (cari aktivlərin cari öhdəliklərə nisbəti) istifadə olunur. Həmin əmsallar müvafiq aktivlərin cari öhdəlikləri örtmək dərəcəsini qiymətləndirməyə imkan verir.

Cari likvidlik əmsalı (current ratio) təsərrüfat subyektinin cari öhdəlikləri örtmək qabiliyyətini səciyyələndirir. Bu göstəricinin hesablanmasında məntiq ondan ibarətdir ki, təsərrüfat subyektləri öz qısamüddətli öhdəliklərini, əsasən, cari aktivlər hesabına ötürürlər. Deməli, cari aktivlərin cari öhdəlikləri üstələməsi onların uğurla fəaliyyətinin təmin olunmasını səciyyələndirir. Kreditorlar məhz bu göstəriciyə diqqət yetirirlər. Deməli, cari likvidlik əmsalı yüksək olması şirkətin aktivlərinin yüksək likvidliyini səciyyələndirir. Bununla yanaşı vurğulamaq lazımdır ki, sözügedən məsələ ilə əlaqədar daha dolğun mənzərini yaratmaq üçün təşkilatın

əməliyyat fəaliyyətindən pul axınlarına da diqqət yetirilməlidir (xüsusi ilə, sürətli qidalanma, pərakəndə ticarət şəbəkələrində).

Mütləq likvidlik əmsalı (cash ratio) zərurət yarandıqda qısamüddətli öhdəliklərin hansı hissəsinin dərhal ödənilə bilməsini xarakterizə edir. Əlbəttə, bu göstəricinin həddən yüksək olması sərbəst pul vəsaitinin mövcudluğunu göstərir ki, onlardan biznesin inkişafı məqsədi ilə istifadə oluna bilərdi.

Aralıq likvidlik əmsalı (quick ratio) təşkilatın qısamüddətli öhdəliklərini örtmək qabiliyyətini, daha doğrusu, pul vəsaiti və onun ekvivalentləri və debitor borcları hesabına (material ehtiyatları istisna olmaqla) hesablaşmaları həyata keçirmək qabiliyyətini əks etdirir. Bu göstəricinin yüksək olması şirkətin maliyyə vəziyyətinin yaxşı olduğunu, nəzərə çarpacaq aşağı olması isə ödəməqabiliyyətinin itirilməsi riskinin mövcudluğuna dəlalət edir, nəticə etibararı ilə, bu, investorlar üçün neqativ siqnaldır.

Xüsusi kapitalın manevrlik əmsalı xüsusi dövriyyə kapitalının dövriyyədə olan hissəsini göstərir. Əmsal o həddə olmalıdır ki, təsərrüfat subyektlərinin xüsusi vəsaitlərindən istifadədə çevikliyi təmin etmiş olsun.

Vurğulamaq lazımdır ki, təsərrüfat subyektlərinin ödəmə qabiliyyəti onların maliyyə sabit-liyi ilə paralel olaraq qiymətləndirilməlidir. İlk növbədə, müstəqillik (maliyyə müstəqilliyi) əmsalı (equity ratio) nəzərdən keçirilməlidir. Xüsusi dövriyyə vəsaitlərinin xüsusi vəsait mənbəyinə nisbəti kimi müəyyən edilən bu əmsal, təşkilatın xüsusi vəsaiti hesabına təmin olunan aktivlərin payını səciyyələndirir. Sözügedən əmsalın yüksək olması təşkilatın maliyyə sabitliyini, kənar kreditordardan asılılığının aşağı olmasını səciyyələndirir.

Kapitallaşma əmsalı (capitalization ratio) təşkilatın xüsusi və borc vəsaitlərinin nisbətini xarakterizə edən maliyyə levirici göstəriciləri qrupuna daxildir və sahibkarlıq riskini qiymətləndirməyə imkan verir. Əmsalın yüksək olması təşkilatın özünün inkişafında borc kapitalından daha çox asılılığını, maliyyə sabitliyinin aşağı olmasını səciyyələndirir. Eyni zamanda, əmsalın yüksək olması xüsusi kapitaldan səmərə (xüsusi kapitalın rentabelliyyəsinin yüksək səviyyəsi) əldə etmək imkanlarının mövcudluğunu göstərir.

Cari borc əmsalı məcmu öhdəliklərdə qısamüddətli öhdəliklərinin payını əks etdirir. Həmin əmsalın artması təşkilatın qısamüddətli borclardan asılılığını artırır, təşkilatın ödəmə qabiliyyətinin və maliyyə sabitliyinin təmin olunması üçün aktivlərin likvidliyi artırılmalıdır.

Borc kapitalının xüsusi kapitalla nisbəti kimi müəyyən edilən maliyyə riski (levirici) əmsalı müəssisənin kənar maliyyə mənbələrindən asılılığını səciyyələndirir, başqa sözlə, fəaliyyətin maliyyələşdirilməsi mənbələrində borc və xüsusi vəsait mənbələrinin payını səciyyələndirir. Bu əmsalın aşağı olması fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsində müəssisənin öz kapitalının xüsusi çəkisinin artdığını əks etdirir.

İndi də, məlumatlarından istifadə etdiyimiz “Azərbaycan Sənaye Korporasiyası” ASC-nin timsalında həmin göstəricilərin dinamikasının nəzərdən keçirək.

Cədvəl 3. 2019-2021-ci illərdə “Azərbaycan Sənaye Korporasiyası” ASC-nin əsas likvidlik və ödəməqabiliyyəti əmsallarının dinamikası

Göstəricilər	2019	2020			2021		
		Kəmiyyəti	Mütləq dəyişmə	Artım sürəti,%	Kəmiyyəti	Mütləq dəyişmə	Artım sürəti,%
Cari likvidlik əmsalı	2,68	3,23	0,55	120,5	5,43	2,20	168,1
Mütləq likvidlik əmsalı	0,70	0,37	-0,33	52,8	1,64	1,27	4,4 dəfə
Müstəqillik əmsalı	0,84	0,93	0,09	110,7	0,94	0,01	101,1
Xüsusi dövrüyyə vəsaiti	73021	178398	105377	244,3	280712	102314	157,3
Manevrlik əmsalı	0,25	0,13	-0,12	52,0	0,20	0,07	153,8
Cari aktivlərin xüsusi dövrüyyə vəsaiti ilə təmin olunması	0,63	0,69	0,06	109,5	0,81	0,12	117,4
Maliyyə levirici (riski) əmsalı	0,15	0,07	-0,08	46,7	0,06	-0,01	85,7
Dəimi aktivin indeksi	0,78	0,88	0,10	112,8	0,82	-0,06	93,2

3-cü cədvəlin məlumatlarından görüldüyü kimi son üç ildə “Azərbaycan Sənaye Korporasiyası” ASC-nin likvidlik və ödəmə qabiliyyəti göstəriciləri müsbət dinamikaya malikdir. Belə ki, 2021-ci ildə cari likvidlik əmsalı 2019-cu ilin müvafiq göstəricisindən 2 dəfədən çox, 2020-ci ilin göstəricisindən 1,7 dəfə yüksəkdir. Həmin göstərici üç il ərzində normativ həddən (2) yüksək olmuşdur. Mütləq likvidlik əmsalının da yüksəlməsi müşahidə edilir. Bu, müəssisədə əlavə vəsait mənbəyinin mövcudluğunu göstərsə də, onlardan biznesin inkişafı üçün istifadə olunması məqsədəuyğun olardı.

Ödəmə qabiliyyətinin təhlili kontekstində təşkilatın maliyyə sabitliyinin qiymətləndirilməsi də böyük effekt verə bilər. 3 sayılı cədvəlin məlumatlarından görüldüyü kimi, müstəqillik əmsalı normativdən yuxarıdır (0,5). Eyni vəziyyət müəssisələrin müflisləşmə ehtimalını diaqnostikasında istifadə olunan mühüm göstərici kimi cari aktivlərin xüsusi vəsaitlə örtülməsi əmsalına da şamil edilməlidir. Belə ki, bu əmsalın normativ üzrə 0,1-dən böyük olması ilə müqayisədə faktiki olaraq 2019-cu ildə 0,63, 2020-ci ildə 0,69 və 2021-ci ildə 0,81 olmuşdur. Maliyyə göstəricilərinin yaxşılaşması fonunda təhlil aparılan dövrdə maliyyə leviricinin (maliyyə riskinin) azalmasını da vurğulamaq olar. Belə ki, bu əmsalın kəmiyyəti 2019-cu ildəki 0,15-dən azalaraq 2021-ci ildə 0,06 olmuşdur.

Müəssisənin ödəməqabiliyyətindən söhbət edərkən onun borclarının da nəzərdən keçirilməsi məqsədəuyğundur. Aparılan hesablamalar göstərir ki, 2021-ci ildə kreditor borcları 2020-ci ildəki 56800 min manatdan artaraq 57785 min manat təşkil etmişdir, daha doğrusu, artım 985 min manat və ya 1,7% olmuşdur. Debitor borcları da müvafiq olaraq 28301 min manatdan

31452 min manata çatmışdır: artım 3151 min manat və ya 11,1% təşkil etmişdir. Göründüyü kimi, debitor borclarının artım sürəti kredit borclarının artım sürətindən yüksək olmuşdur ki, bu da, cəmiyyətin menecmentində çatışmazlıqların mövcudluğunu göstərir.

Nəticə. Əldə olunan nəticə ondan ibarətdir ki, müəssisənin likvidliyinin aşağı olması onun müflisləşmə həddində olmasına və tədiyyə qabiliyyətinin itirilməsinə səbəb ola bilər. Ona görə də həmin göstəricilərin optimal kəmiyyətlərinə nail olunması və saxlanılması zəruri hesab olunur. Bundan əlavə Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartlarının tətbiqi şəraitində təsərrüfat subyektlərinin ödəmə qabiliyyəti və likvidliyinin təhlili prosesində istehsalın səmərəliliyinin, elmi-texniki tərəqqinin nailiyyətlərinin, effektiv təsərrüfatçılıq və istehsalın idarə olunması formalarından istifadə etməklə məhsul və xidmətlərin rəqabətədavamlılığının yüksəldilməsi, sahibkarlığın və səylərin aktivləşdirilməsi məsələlərinə xüsusi önəm verilməlidir. Fikrimizcə, bütün bunlar, müəssisənin və onun struktur bölmələrinin xüsusi dövrüyyə vəsaitləri ilə təmin olunmasının, ayrı-ayrı bölmələrin və bütövlükdə təsərrüfat subyektlərinin ödəməqabiliyyəti və likvidlik göstəricilərinin analitik qiymətləndirilməsinə imkan verəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. Kazımov R.N., Mirzəyev V.B. Maliyyə təhlilinin əsasları. Dərs vəsaiti, Bakı. Kooperasiya, 2015, 184 s.
2. Абрютинa M.C., Грачев A.B. Анализ и управление финансово-экономической деятельностью предприятия. Учебное пособие. М.: Дело и сервис. 2013, 272 с.
3. Вахрушина М.А. Бухгалтерский управленческий учет для менеджеров. Учебник, М.: КНОРУС, 2018, 320 с.
4. Карпова Т.П. Управленческий учет: учебник для вузов, М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2017, 351 с.
5. Кириллов И.Н. Теоретические аспекты развития системы учетно-аналитического обеспечения управленческих решений на предприятии. Вестник Адыгейского Государственного Университета, 2012, №2, с.170-176.
6. Кондраков Н.П. Бухгалтерский учет (финансовый и управленческий), М.: ИНФРА, 2019, 584 с.
7. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Негашев Е.В. Методика финансового анализа, М.: Инфра-М, 2015, 208 с.
8. Gilchrist, S., Yankov V., Zakrajsek E., Credit Market Shocks and Economic Fluctuations: Evidence from Corporate Bond and Stock Markets, Journal of Monetary Economics, May 2009.
9. Hatzius J., Hooper P., Mishkin F., Schoenholtz K.L., Watson M.W. Financial Conditions Indexes: A Fresh Look After the Financial Crisis, 2010.